

1. Biografia

2 El mètode

2.1 Dues capacitats intel·lectuals: Intuïció i deducció

2.2 Les regles del mètode

2.3 L'aplicació del mètode: el dubte metòdic i la primera veritat.

3. La primera veritat: .“Penso, doncs existeixo..” “Res Cogitans”

3.1 El pensament i les idees

4. La segona veritat: Déu “Res infinita”

5. Tercera veritat: El món “Res extensa”

5.1 La substància

5.2 El món físic, substància extensa

6. L'ànima i el cos

1. Biografia

Descartes (1596-1650) va néixer a La Haye (Turena, França) en el si d.'una família de l'alta burgesia. Era el tercer fill d.'un conseller del parlament de Rennes, i va rebre una bona educació a l'escola dels jesuïtes de *La Flèche*. De jove va passar per períodes de llarga convalescència degut a la seva delicada salut, temps que va dedicar a llegir llibres de tota mena, entre ells de disciplines científiques i de filosofia. Ja en aquesta època sembla ser que li sorprèn que els filòsofs, homes tots intel·ligents, no es posin d'acord en les seves idees.

Així explica ell aquest període: .“He estat criat en les lletres des de la meva infantesa; i com que em feien creure que amb elles es podia adquirir un coneixement clar i segur de tot allò que es útil per a la vida, tenia un gran desig d'aprendre-les. Però (...) vaig canviar enterament de parer perquè em trobava entrebancat per tants dubtes i errors que em semblava que no n'havia tret cap profit, de procurar instruir-me, fora d'haver descobert, cada vegada més la meva ignorància. I això que estava en una de les escoles més famoses d'Europa..” (*Discurs del mètode*) Un cop acabats els estudis de dret (1616) i dedicar-se durant un temps a la vida mundana d'un burgés (esgrima, equitació...), es decanta l'any següent per la carrera militar i, arran de l'amistat amb Isaac Beeckman, per l'estudi matemàtic i físic.

El 1619 retirat en un quarter i, .“ple d'entusiasme.” per la reflexió sobre .“els fonaments d'una ciència admirable.”, té tres somnis que li mostren la seva vocació filosòfica. Així, un any després abandona la vida militar, ven la seva part de les rendes familiars i viatja per Europa. Als 33 anys es retira a Holanda, paradigma de la tolerància i la llibertat, disposat a treballar en la seva filosofia. Allí redactarà les seves obres filosòfiques més importants: *Discurs del mètode* (1637), *Meditacions metafísiques* (1641), *Principis de filosofia* (1644), *Les passions de l'ànima* (1649).

l'any 1649 accepta la invitació de la reina Cristina de Suècia d'establir-se a Estocolm per ensenyar-li filosofia. Allí Descartes morirà d'una pulmonia deguda al rigor de l'hivern.

2 El mètode

Com hem vist, Descartes considera bàsic que la recerca filosòfica es construeixi sobre uns bons fonaments i que segueixi un mètode. A la primera part del *Discurs del mètode* ens diu: “el meu propòsit no és pas ensenyar el mètode que tothom ha de seguir per a dirigir bé la seva raó, sinó simplement mostrar de quina manera jo he procurat dirigir la meva.”.

Per Descartes, el més important és no acceptar res com a vertader si no deriva dels nostres raonaments els quals han de fonamentar-se en principis sòlids. Si això és així, no hi pot haver coneixement que, per més difícil que sigui, no puguem arribar a descobrir.

2.1 Dues capacitats intel·lectuals: Intuïció i deducció

La intuïció i la deducció són dues capacitats intel·lectuals “mitjançant les quals som capaços, enterament d’arribar al coneixement de les coses.”:

- 1.- la **intuïció** és una activitat pura i simple de la ment que es produeix quan copsem intel·lectualment quelcom de forma **clara i distinta**; “apareix tan sense esforç i tan distintament a una ment atenta i no emboirada que quedem completament lliures de dubte en quant a l’objecte de la nostra comprensió.”.
- 2.- la **deducció** és l’operació per la qual nosaltres entenem tot allò que es conclou necessàriament d’altres coses que ja coneixem amb certesa. És a dir, la deducció, a diferència de la intuïció no és immediata, sinó mediata, és un coneixement que consisteix en partir d’algunes coses que sabem amb total seguretat per arribar a unes altres que no sabíem.

Intuïció i deducció són els camins més segurs cap al coneixement; però no són pròpiament el “mètode.”, perquè intuïció i deducció no són regles, sinó activitats de la ment. El mètode indica “com usar la intuïció per no caure en l’error (...) i com ha portar-se a terme la deducció per tal que nosaltres arribem al coneixement de totes les coses..” (*Regla 4*)

2.2 Les regles del mètode

Descartes parla al *Discurs* de quatre regles, anomenades de l’evidència, de l’anàlisi, de la síntesi i de l’enumeració.

1.- Regla de l’evidència. Descartes parteix del fet que la seva ment té percepcions i que no totes són iguals de creïbles. Així proposa acceptar només aquelles que siguin evidents, i evident és aquella percepció que la intuïció capta de manera **clara i distinta**. Una percepció és clara quan és presenta de forma òbvia i immediata a una ment atenta; una percepció és distinta quan és tant precisa que es diferencia perfectament de qualsevol altra, impossibilitant tota confusió. Tot això suposa que Descartes està introduint un nou criteri de veritat: un coneixement és vertader si és evident per a la raó (i no si s’adequa o no a la realitat, com pensava l’escolàstica medieval).

2.- Regla de l’anàlisi. Consisteix a dividir cadascuna de les dificultats que s’examinin en tantes parts com sigui possible i com calgui per a resoldre-la millor. Descartes pensa que la divisió en parts d’un problema acaba en aquells elements que es poden reconèixer com a simples (que no poden dividir-se més); és el que ell anomena les **naturaleses simples** que són evidents per a la ment, i posa com a exemples la figura o l’extensió d’un cos. La regla de l’anàlisi és del tot imprescindible perquè la intuïció només percep de forma clara i distinta allò que és simple; i si copsem intel·lectualment quelcom complex, només podrem saber si és evident (cert), quan les seves parts simples també ho siguin.

3.- Regla de la síntesi. Un cop s’ha arribat a les naturaleses simples per mitjà de l’anàlisi i s’han copsat com a evidents, s’ha de reconstruir el procés de forma segura, és a dir, mitjançant la deducció. Deductivament encadenarem les parts en què hem dividit el problema des de les més simples a les més complexes, de forma que la complexitat del problema es redueixi a relacions evidents entre parts simples igualment evidents. Descartes ens proposa tractar el problemes filosòfics com si fossin problemes matemàtics, en els que, per estar segurs de la correcció del resultat, cal seguir un procés en el que cada pas sigui correcte. La conclusió és, per tant, que per a tenir seguretat respecte a una totalitat, l’hem de tenir sobre cadascuna de les parts, ja que una sola equivocació posa en perill la fortalesa o validesa de tota la cadena. I per a no equivocar-se, cal la darrera regla.

4.- Regla de l'enumeració. Aquesta obliga a fer recomptes i revisions de tot el procés. És una regla de segon grau que s'aplica a les dues anteriors: els recomptes comproven l'anàlisi i les revisions comproven la deducció. El propòsit d'aquesta regla es donar una visió global del procés i intentar evitar els errors que provenen de la debilitat de la memòria i de la precipitació.

2.3 L'aplicació del mètode: el dubte metòdic i la primera veritat.

Descartes va començar aplicant la primera regla del mètode, l'evidència. Es va autoimposar analitzar tots els coneixements que ell tenia i així .“rebutjar com a absolutament fals tot allò en què pogués imaginar el més petit dubte, per tal de veure si després d'això quedava en la meua convicció alguna cosa que fos completament indubtable.”.

1.- Així, repassant tot el que ell dóna per evident, descobreix que és possible dubtar del nostre coneixement de la realitat externa, allò que anomenem món, perquè aquest coneixement prové dels nostres **sentits** i és fàcil recordar com aquests alguna vegada ens han enganyat: .“he observat que una torre que de lluny em semblava rodona, de prop la veia quadrada i que estàtues colossals, situades al cap damunt d.'aquestes torres, em semblaven, vistes des de baix, petites figures.”. Partint de la idea que no és bo fiar-se d'allò que alguna vegada ens ha enganyat, decideix no fiar-se de tots aquests coneixements que semblaven originar-se en els sentits, tant els externs com els interns.

2.- Descartes va més enllà en aquest recorregut que està fet per les coses que ell creia certes fins aleshores. Afirmar que no només és possible dubtar del coneixement de les coses sinó també de la seva existència, perquè ha somiat moltes vegades coses que creia existents quan no era així; i, qui sap si la nostra vida no és un **somni** com havia suggerit Calderón de la Barca? Descartes planteja, doncs, la possibilitat de dubtar de les experiències personals en general, degut a la dificultat de discernir la vigília del somni. És veritat que normalment ho sabem fer, però això no implica que sempre ho puguem fer. I si no tenim una certesa absoluta, hem de dubtar.

3.- Hi ha alguna cosa de la qual no puguem dubtar tant desperts com adormits? Descartes proposa les **veritats matemàtiques** perquè, per exemple, fins i tot en somnis dos i dos són quatre i els triangles tenen tres costats. Tot i així contempla una nova possibilitat de dubte: podria ser que existís un poderós .“**esperit maligne.**” que el fes pensar així, és a dir, el fes creure en l'evidència de les veritats matemàtiques. Tot i que és una hipòtesi poc probable, permet introduir el dubte i per això la certesa de les veritats matemàtiques ha de ser qüestionada de moment.

3. La primera veritat: “Penso, doncs existeixo.” “Res Cogitans”

Si Descartes no trobés una veritat que fos indubtable, el procés de coneixement no podria començar i només li quedaria com a solució l'escepticisme; però ell rebutja les opinions i la suspensió del judici i aspira a posseir certes. I serà a través del mateix dubte com trobarà la primera veritat.

Hi ha alguna cosa que és indubtable i és el fet que ell està dubtant, ja sigui en somnis o despert, ja sigui enganyat o no per un esperit maligne; ell està dubtant i això és indubtable. I troba que l'acte de dubtar, que és una forma de pensar, manifesta de manera evident la seva existència; per això arriba a l'afirmació: “penso, doncs existeixo.”, (en llatí “*ego cogito, ergo sum.*”, en francès, “*je pense, donc je suis.*”).

Si acceptem el seu recorregut fins aquest punt, caldria ara clarificar què és pensar i què és existir. Descartes resumeix les dues coses en l'expressió “sóc una **cosa** que pensa.”. I “Què és una cosa que pensa? És una cosa que dubta, que afirma, que nega, que entén poques coses, que n'ignora moltes, que estima, que odia, que vol, que no vol, que imagina i que sent.”. I què vol dir “ésser una cosa.”?

3.1 El pensament i les idees

Descartes, una vegada sap que ell “és una cosa que pensa.”, comença a examinar els continguts del seu pensament.

El pensament pensa idees, ja que en principi la existència del món extern encara no li consta de forma evident.

Segons el seu origen diferencia tres classes d'idees seguint la regla de l'anàlisi:

1.- Idees adventícies, que són les que semblen provenir de la nostra experiència externa, dels sentits, com ara, les idees de cavall, d'ésser humà, etc.

No podem assegurar d'on provenen perquè encara no s.'ha demostrat l'existència de la realitat exterior, i per això diem “semblen provenir.”.

2.- Idees factícies, que són les que construïm tot combinant diferents idees adventícies, com ara, les idees de centaure, de quimera, de sirena, etc.

3.- Idees innates, que no procedeixen de l'experiència ni de la combinació d'altres idees sinó que se'ns imposen de manera necessària sense que hi puguem fer res, de forma que hem d'acceptar que procedeixen de la pròpia naturalesa de l'enteniment: la idea d'infinit, la idea d'existència, etc.

Ja sabem que existim, que som una cosa pensant, que el nostre pensament recau sobre les idees i que hi ha diversos tipus d.'idees.

Cap a on ha d'orientar ara Descartes la seva investigació? Evidentment cap a la justificació de l'existència de la realitat exterior. Per a la filosofia anterior, el procés normal era intentar demostrar l'existència del món i després, a partir d'aquí, donar proves de l'existència de Déu. En canvi, Descartes, orienta la seva investigació cap a la demostració de l'existència de Déu. Per què aquest canvi? Perquè s.'adona que les idees factícies i adventícies poden ser una creació del seu pensament, mentre que la idea d.'infinit, que Descartes identificarà amb Déu, és l'única que es resisteix a ser-ho.

4. La segona veritat: Déu “Res infinita”

Descartes enceta la recerca sobre la realitat analitzant la idea de Déu. En primer lloc, la defineix de la següent manera: “pel mot Déu entenc una substància infinita, eterna, immutable, independent, omniscient, omnipotent, per la qual jo mateix i totes les altres coses que existeixen (si n'existeixen algunes) han estat creades i produïdes.”. Aquesta definició implica que la idea de Déu no és una idea adventícia, ja que no tenim cap experiència empírica directa d'un ésser amb aquestes característiques; però tampoc no és una idea factícia, perquè, per exemple, amb la suma de diferents idees de finitud no es pot crear la idea d'infinitud. Accepta, doncs, que és una idea innata.

Descartes utilitza dos tipus d'arguments per demostrar l'existència de Déu:

El principi de causalitat diu que “tota causa produeix un efecte o tot efecte és produït per una causa.”. Descartes el matisa afegint que ha d'haver, com a mínim, tanta realitat en la causa com en l'efecte, ja que: d'on pot l'efecte treure la seva realitat, si no és de la causa? i com pot aquesta causa comunicar l'efecte, si no el tingues ella mateixa? Hi ha dos arguments basats en aquest principi: el de la **idea d'infinit** i el de **l'existència del jo**. El primer parteix de la seva definició de Déu com a substància infinita: podem pensar que la idea de substància puc haver-la creat jo perquè jo en sóc una; però què passa amb la idea d'infinit? no pot provenir de mi perquè sóc un ésser finit i, per tant, ha hagut d'estar posada en mi (tot efecte és produït per una causa) per una substància que sigui vertaderament infinita (hi ha d'haver tanta realitat en la causa com en l'efecte). Aquesta substància ha de ser Déu, tal com s'ha definit més amunt. El segon argument parteix de la pregunta ¿a qui dec la meva existència? No pot ser deguda a mi mateix perquè si ho fos m.'hauria creat perfecte i, en canvi, no ho sóc perquè, entre altres coses, dubto; no pot ser deguda tampoc als meus pares, perquè ells, com a molt, han contribuït posant certes disposicions en el meu cos però això no significa que ells m.'hagin fet com a cosa que pensa (que és l'únic que Descartes concep de forma evident fins ara); si fos deguda a un ésser inferior a Déu, llavors la causa del meu ésser tindria una causa també imperfecta i així successivament. Per tant, dec la meva existència a Déu, que és un ésser perfecte.

L'altra demostració que Descartes introdueix a les *Meditacions Metafísiques* és una nova versió de **l'argument ontològic**, exposat per Sant Anselm al segle XI. Aquest argument parteix de la definició de Déu com a ésser summament perfecte i, per tant, entre les seves perfeccions ha d'incloure l'existència.

Després que Descartes ha demostrat l'existència de Déu, pot assegurar definitivament que algunes coses de les quals havia dubtat són realment certes i també que el seu criteri de veritat té fonament: si percep alguna cosa clara i distinta, aquesta serà verdadera ja que Déu no pot voler que ell s'enganyi, perquè l'engany és part de la imperfecció. Així, a les *Meditacions* escriu: “tinc en mi una certa facultat de jutjar o discernir el ver del fals, que sens dubte he rebut de Déu, com tot allò que hi ha en mi i jo posseeixo.”. No obstant això, és evident que, de vegades, ens equivoquem i que, per tant, l'error existeix tot i que aquest només pot ser fruit de la imperfecció humana. Així doncs, per no equivocar-se és fa palesa la necessitat del mètode. Un cop demostrada l'existència de Déu, Descartes rebutja la seva anterior hipòtesi de l'esperit maligne; encara li queda, però, revisar tot allò que havia qüestionat en relació amb el món.

5. Tercera veritat: El món: “res extensa”

5.1 La substància

Per Descartes, hi ha dos tipus de substància: la substància infinita, Déu, i les substàncies finites, les ànimes i els cossos. Per explicar les diferències entre les substàncies finites, Descartes introdueix dos conceptes nous: l'atribut i el mode. El cos i l'ànima es diferencien pels seus atributs respectius, l'extensió i el pensament. Dir que tot cos és extens, és a dir, que ocupa un espai, vol dir que té alçada, amplada i profunditat (qualitats físiques), que constitueixen els seus modes. Igualment, dir que l'ànima és pensament vol dir que és capaç d'opinar, d'imaginar, jutjar,... (qualitats espirituals), que també constitueixen els seus modes. Per tant, l'**atribut** és la característica essencial de la substància i els **modes** són les qualitats dels atributs.

Si l'ànima és allò que constitueix la meua essència i jo puc imaginar-me a mi mateix sense cos però no sense pensament, l'ànima es manifesta com a pensament. El cos, en canvi, constitueix les coses materials i es manifesta com a extensió.

Descartes ha de demostrar l'existència dels cossos, el món, i per això, examina aquell altre tipus d'idees que tenim a la ment: les idees adventícies, aquelles que semblen tenir la seva causa en el món. La pregunta és ¿existeixen realment coses fora de la meua ment que siguin la causa d'aquestes idees, com, per exemple, el meu cos?

5.2 El món físic, substància extensa

L'argument és el següent: .“No puc dubtar que hi ha en mi una facultat passiva de sentir, és a dir, de rebre i reconèixer les idees de les coses sensibles. Aquesta facultat seria inútil si no hi hagués en mi, o en alguna altra cosa, una altra facultat activa capaç de formar i produir aquestes idees. Però, degut a que aquesta facultat activa no pot estar en mi, com a ésser que pensa, perquè no pressuposa el meu pensament sinó que aquestes idees se m'han presentat molts cops sense que jo hi faci res i, fins i tot, en contra dels meus desitjos, llavors aquesta facultat ha de trobar-se necessàriament en alguna substància diferent de mi..” I aquesta substància és o bé un cos -una naturalesa corpòria- o Déu, o alguna altra criatura més noble que el cos. Ara bé, si Déu m'ha donat una poderosa inclinació a creure que les idees parteixen de les coses corporals no veig com podria disculpar-se l'engany si aquestes idees partissin d'una altra causa que no fossin les coses corporals perquè Déu no és capaç d'enganyar-me (és veraç). La conclusió és doncs que les coses corporals existeixen, tot i que potser no siguin tal i com les percebem pels nostres sentits perquè hi ha moltes coses que fan que la percepció dels sentits sigui fosca i confusa...

Allò que defineix la substància corporal és el fet de ser extensa, de posseir longitud, amplada i profunditat i, per tant, només podem saber amb certesa dels cossos tot allò que té a veure amb les seua geometrització. Totes les altres qualitats que defineixen un cos, com ara la seva olor, color, gust, etc. (qualitats secundàries) són dubtoses perquè no es presenten de forma tant clara i evident com la figura i el moviment (o repòs), allò que Descartes considera els modes fonamentals de la substància extensa. Conclusió: el món extern existeix però la seva extensió és l'únic que podem conèixer amb evidència.

6. L'ànima i el cos

Sabem que existeix tant el cos com la ment, que el cos és extensió en longitud, amplada i profunditat i que la ment és una substància pensant. La conclusió natural que es deriva d'això en relació a la pregunta què és l'ésser humà, és que aquest consta de **dues substàncies**: una extensa, el **cos**, i una altra pensant, l'**ànima**. De fet, Descartes es troba en una situació difícil perquè l'aplicació de la regla de l'evidència el porta a considerar que ànima i cos són dues substàncies diferents i completes cadascuna, fins i tot pensa que l'ànima li dóna la consciència de la seva existència amb més evidència que no pas el cos; però, no vol acceptar la conclusió que sembla derivar-se'n, és a dir, que l'ànima no té cap relació amb el cos. Descartes admet que hi ha una relació entre cos i ànima i per explicar-la la compara a la que s'estableix entre un pilot i la seva nau: el cos (nau) és una màquina mentre que l'ànima (pilot) és allò que la dirigeix i la fa funcionar, l'ànima decideix i el cos executa. No obstant això, Descartes reconeix que hi ha d'haver una relació més estreta que permeti explicar els sentiments com el de la por o l'amor, que afecten tant l'ànima com el cos. Com a solució, afirma que entre l'ànima i el cos no hi ha una simple relació sinó una autèntica **unió**, tot i que aquesta és **accidental**, és a dir, ambdues substàncies juntes constitueixen l'ésser humà i la mort representa la seva separació (dissolució del cos i permanència de l'ànima). Respecte a com es produeix aquesta unió, la seva solució és tant original com insuficient: afirma que la connexió es produeix a la **glàndula pineal** (la hipòfisi). Aquest problema va ser reprès per la resta de racionalistes posteriors i ha constituït el que s'anomena "problema de la interacció entre les substàncies".